PAPER DETAILS

TITLE: SECERE-I TERÂKIME'YE PSIKOSOYBILIM BAGLAMINDA BIR YAKLASIM

AUTHORS: Ayse SEZER

PAGES: 1392-1409

ORIGINAL PDF URL: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2718033

Geliş Tarihi/Submission Date: 19.10.2022
Kabul Tarihi/Acceptance Date: 01.12. 2022
DOI Number: 10.12981/mahder.1191452
Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 2022, Cilt: 15, Sayı: 40, 1392-1409.

Araştırma Makalesi
Research Article

ŞECERE-İ TERÂKİME'YE PSİKOSOYBİLİM BAĞLAMINDA BİR YAKLAŞIM

◆

AN APPROACH TO ŞECERE-İ TERÂKİME IN CONTEXT OF PSYCHOGENEALOGICAL

Ayşe SEZER*

"Anneler ve babalar çok yeşil üzümler yediler, çocuklarının kamaşan dişleri oldu."
Kitab-ı Mukaddes

"Atası açıg alımla yise oglınıŋ tīşı kamar/Babası ekşi elma yese, öldükten sonra oğlunun dişi kamaşır."
Kâşgarlı Mahmud

ÖZ: Ebulgâzi Bahadır Han, 1603-1663 yılları arasında, Türkistan hanlıklarının çalkantılı dönemlerinde yaşamış, Çingiz soyundan gelerek yirmi bir yıl Hive hanlığı yapmış bir Türk hükümdarıdır. Ebulgâzi Bahadır Han'ın bizim için asıl önemi, Türklerdeki Oğuznamecilik geleneği adı altında iki önemli şecerenameyi/Oğuzname'yi kaleme almasıdır. Bunlardan ilki olan Şecere-i Terâkime 1660'ta kaleme alınmış; Şecere-i Türk ise 1663 yılında Ebulgâzi'nin ölümü üzerine yarım kalmış ve oğlu tarafından tamamlanmıştır. Şecere-i Terâkime'nin kaynağını büyük oranda Reşidüddin'in Câmiü't Tevârih'indeki Farsça Oğuzname ile Türkmenler arasından toplanan yirmi kadar rivayet oluşturmaktadır. Bu toplanan rivayetler tarihe ve folklora kaynaklık etmekle beraber, soyun/genin psikolojik boyutta yorumlanmasına da olanak sağlar. Psikosoybilim, Anne Ancelin Schützenberger'in uzun ve titiz çalışmaları sonucunda oluşturulan; olumlu ya da olumsuz psikolojik meselelerin kaynağını kendi hayatında bulamayan bireylerin geçmişini araştıran; kuşaklar boyunca tekrar eden travmaların gün yüzüne çıkarılmasını sağlayan klinik bir yöntemdir. Aynı zamanda bu yöntem, ruhsal mirasımızı anlamamıza ve kuşaklararası bağlantıları içine alan zengin şecere bilgilerini algılamamıza, kendi içinde oluşturduğu tekniklerle yardım etmektedir. Bu çalışmada, zengin bir şecerecilik geleneği oluşturan Türklerin, bu şecereleri/Oğuznameleri ne maksatla kaleme aldıkları, ardından da bu şecerelerdeki birçok unsurun ne anlama geldiği psikolojik bağlamda incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada, Türk toplumundaki Oğuznamecilik geleneği ve şecere kültürünün, Şecere-i Terâkime adlı eser baz alınarak psikosoybilimsel yöntem bağlamında yorumlanması amaçlanmıştır. Şecere-i Terâkime'de, eserin yazılış amacı ve soyun teker teker açıklanmasının, tarihin psikolojik biçimde yorumlanmasına olanak sağladığı görülmüştür. Şecere-i Terâkime'nin iyi ya da kötü birçok olayın tekrar gözden geçirilmesi ve kişiler arasındaki bağların bulunması açısından fazlasıyla yoruma açık olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Psikosoybilim, Şecere-i Terâkime, Oğuznamecilik, Oğuz Han, gelenek.

* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı Öğrencisi / İstanbul-sezer17884555@hotmail.com (Orcid: 0000-0001-5021-3053)

This article was checked by Turnitin.

ABSTRACT: *Ebulgâzi Bahadır Han is a Turkish ruler who lived between 1603-1663 during the turbulent times of the Central Asian Khanates, who came from the Chingis lineage and served as the Khiva khanate for twenty-one years. The main importance of Abulgâzi Bahadır Han for us is that he wrote two important genealogies / Oğuzname. The first of these, the Şecere-i Terâkime, was written in 1660; Şecere-i Türk was left unfinished after the death of Ebulgâzi in 1663 and was completed by his son. The source of the Şecere-i Terâkime is mainly composed of the Persian Oghuzname in Reşididdin's Câmiü't Tevârih and about twenty narrations collected from among the Turkmen. Although these collected rumors are sources of history and folklore, they also allow the lineage / gene to be interpreted in the context of psychological. Psychogenealogy science is created as a result of the long and meticulous work of Anne Ancelin Schützenberger; researching the backgrounds of individuals that cannot find the source of positive or negative psychological issues in their own lives; It is a clinical method that enables traumas to be brought to light over generations. For what purpose the Turkish society, which has created a rich genealogy tradition, wrote these genealogies/Oğuznames, and then what many elements in these genealogies mean have been tried to be examined in the psychogenealogy context; In this study, it is aimed to interpret the Oğuzname tradition and genealogy culture in Turkish society, both with the psychogenealogy method and in the context of bodylore, based on the work called Şecere-i Terâkime. In Şecere-i Terâkime, it has been seen that the purpose of writing the work and the explanation of the lineage one by one allow for the psychological interpretation of history. It has been determined that Şecere-i Terâkime is highly open to interpretation in terms of reviewing many good or bad events and finding ties between people.*

Key words: : *Psychogenealogy, Şecere-i Terâkime, Oğuznamecilik, Oghuz Khan, tradition*.

Giriş

Gen/soy fikri, çok eski zamanlardan beri insanoğlunun kafasını fazlasıyla meşgul etmiş; insanoğlunu dünyayı ve kendini tanımak/anlamak adına her şekilde soyunun temeline inmeye sevk etmiştir. Gen/soya dönük ilginin altında, insanların/insan topluluklarının kökenlerini ve mevcut konumlarını anlamlandırma düşüncesi yatmaktadır. Oğuz Kağan Destanı'nın nüshaları arasında gösterilen "Şecere-i Terâkime" adlı eser; 17. yüzyılda Ebulgâzi Bahadır Han tarafından, destanın diğer bir nüshası olan Câmiü't Tevârih ve halk arasında varlığını devam ettiren anlatılar baz alınarak kaleme alınmıştır. Bu nedenledir ki "Şecere-i Terâkime", gerek *şecere* ibaresini alması gerekse hem eski Türk edebi, dini ve sosyal özellikleri hem de İslami unsurları bünyesinde bulundurması sebebiyle önemli olup, şecere/soy kavramının farklı yorumlanmasına olanak sağlamaktadır. Soy, bilimsel anlamda hem sosyal hem de pozitif bilimcilerin araştırma alanına girmiş ve toplumların farklı yapıları sebebiyle, net olarak temellendirilememiş ve farklı şekilleri olan bir kavramdır. Bu sebepledir ki soy kavramı, disiplinlerarası çalışmalara en açık kavramlardan biri olup, gerek biyoloji gerekse psikoloji, antropoloji ve sosyoloji çalışmalarında kendisine yer bulmuştur. Konumuz gereği psikosoybilim kavramını izah etmeye başlamadan önce, soy fikrinin ne olduğu; insanlık tarihi için ne ifade ettiği ve nelerin bu metinler içerisinde değerlendirildiği konularını, kültürel bağlamda ele alıp yorumlamanın daha doğru olacağını düşünüyoruz. Öncelikle şecere/soy kavramının iyice anlaşılabilmesi için, soyun kim/kimler üzerinden gittiğinin ve kimlerin soykütüklerinin tutulduğun

ayrımının yapılması ayrı bir önem arz eder. *"Soy ilişkileri, nesilleri birbirine bağlayan anne-baba-çocuk bağlarına dayandığı için, zamansal bir derinliğe sahiptir. Kültürler, soy yapıları kurarken iki temel stratejiden birine dayanır: İnsanlar hem anneleri hem de babaları üzerinden; veya ya yalnız anne ya da yalnız baba üzerinden gelen bağ ile birbirlerine bağlıdır."* (Lavenda ve Schultz, 2019:168). Fakat bu durum, toplum yani sıradan insanlar için geçerli ve daha realist bir yapıya sahiptir. Bir de bazı meşrutiyetlerin yahut kutsalların oluşturulması adına oluşturulan şecereler vardır ki, bu da tam olarak bizim konumuza girer ve yazılış/anlatılış sebepleri çok çeşitlidir. Kendini ve çevresini merak eden topluluklar için soy arayışları yüzyıllar boyu devam etmiş; semavi dinler (Âdem ve Nuh peygamberler, insanlığın ilk ve ikinci atası olarak kutsal kitaplarda anılır) de dahil, insanın geçmişini aramasına yardım eden birçok unsur ortaya çıkmıştır. Bu durumun en belirgin örnekleri arasında, bizim edebiyatımızda *şecerename*, *Oğuzname*[1] gibi isimlerle bilinen, soy kütüğünü açıklamayı hedefleyen metinler gösterilebilir. Şecere genel itibariyle, *"Bir kişinin veya bir ailenin en uzak atasından başlayarak, bütün kollarını belirten çizelge, soy ağacı, soy kütüğü, hayat ağacı" ya da "Bir şahsın mensup olduğu aileyi veya bir hükümdar ailesinin en uzak ceddinden başlayarak, bütün kolları ve evlâtlarını gösteren cetvel veya ağaç şeklinde şematik resim hakkında kullanılan bir tabirdir. Buna "Silsilenâme" veya "Ensab kütüğü" de denir"* (Karasoy ve Toker, 2005:18) şeklinde tanımlanmış ve bizim edebiyatımıza Arap edebiyatından geçtiği söylenmiştir.[2] Görüldüğü üzere, yazımı bir gelenek haline gelen bu metinler, toplumları kutsal yahut şanlı bir kişiye (kahraman veya peygamber) veya bir ulusa bağlamayı amaç edinmişlerdir. Özellikle devlet yönetimindeki hanedan soyunun şecereler üzerinden eski atalara, hayvanlara ya da seçkin boylara bağlanması, yönetme erkinin meşru zemine oturtulması ve kutsallaştırılması olarak kabul edilebilir. Bu sebeple, şecere ve Oğuznamelerin yazılış sebepleri farklılıklar göstermekle beraber; yazı sayesinde Oğuznameler, *-name* ekini aldıkları için yazılı kültürün bir ürünü olarak nitelendirilirler- soyun gerçekliği ve meşruluğunu ileriki nesillere aktarmayı amaçlayabilir. Peki, soyunu bir totem hayvanına bağlayan toplulukların sözlü kültür içerisinde yer bulan anlatıları -efsane, mit yahut destanları- da şecerelerin ilkel halleri olarak kabul edilemez midir? İşte bu sebeple, şecerecilik kültürü ve soy arama çabalarına çok boyutlu bakılması, hem insanlık tarihine hem de insan zihnindeki bu arayışın temellerine inmek anlamında bir önem arz etmektedir.

---

[1] *Şecereleri başlıca iki kısıma ayırmak mümkündür: Birincisi, Türkleri Hz. Nuh Peygamberin oğlu Yafes'e dayandıran Oğuz-nâme, Çingiz-nâme, Şibani-nâme vb. eserlerdir. Diğeri ise belki de geleneğin bir devamı olarak özellikle XIII. yüzyılın sonlarında Türklerin yoğun olarak içinde bulunduğu tarikatlarda görülen şecerelerdir* (Karasoy ve Toker, 2005: 18).

[2] *Araplar, Cahiliye devrinde olduğu gibi İslâmi dönemde de ensâb bilgisiyle temayüz etmişler ve Arap olmayanlara karşı bu bilgileriyle övünmüşlerdir. Bazı müellifler ensâb bilgisi için "ilim" kelimesini kullanmışlar, hatta bir kısmı bu ilmi "yüce ve üstün ilim" gibi ifadelerle tanımlamışlardır* (İlliyev, 2010:8).

İnsan zihnini anlamak adına yeni bilim dalları ortaya çıkarken, bu bilimler altında çeşitli kuramlar da geliştirilmiştir. Psikanalist kuramın kurucusu kabul edilen Sigmund Freud, insan zihninin işleyişini anlamak adına geliştirdiği yaklaşımında, travma ve nevroz hallerinin sebebini çocukluk ve ergenlikte oluşan cinsel temelli sorunlara bağlar.[3] Bu görüş, hem ilk olması hem de akrabalık ilişkilerinin çözümlenmesi açısından önemlidir. Bu konularla beraber, daha sonra ilkeller arasında yapılan gözlemler sonucu Freud, dinin ve ailenin kökenlerini totemizmle ilişkilendirecektir. Bu sebeple konuyu, *Totem ve Tabu* isimli eserinde şöyle açıklar: *"Avustralyalılarda, eksik olduğu gözlemlenen her türlü dini ve sosyal kurumun yerine, Totemizm sistemi mevcuttur. Avustralyalı kabileler, daha küçük sülalelere ya da ailelere bölünmekte, bunların her biri kendi toteminin adını almaktadır. Peki totem nedir? Genelde bir hayvandır. Yenilebilir, zararsız ya da tehlikeli, korkutucu bir hayvandır [...] Bu totem, bütün sülaleyle özel bir ilişki içindedir. Totem öncelikle sülalenin atasıdır. Ama ayrıca da koruyucu ruhu ve yardımcısıdır."* (Freud, 2012: 56-57). Bu sebeple soy, şecere ve akrabalık ilişkilerine psikolojik bağlamda bakmak ve yorumlamak, modern bir teknik olarak kabul edilebilir. Totemin bir ata ya da koruyucu ruh olarak kabul edilmesi, bizim edebiyat ve kültür tarihimizdeki *Türeyiş* ve *Bozkurt* Destanlarını/Efsanelerini de akla getirir. Köktürklerin kurttan türeyişleriyle Uygurların Tanrı'nın bir kurt biçiminde tasavvur edilmesini konu edinen anlatılarında, kurt hem bir ata/totem hayvanı hem de kutsal bir karakter olarak gösterilir. Bu sebeple Türeyiş ve Bozkurt Destanları, ilkel bazda da olsa birer şecere özelliği taşımaktadır. Şecerelerin *ilk* atayı/ataları açıklamaları hedeflenir gibi görünse de onlar yeni bir soyun başlangıcına yahut ikinci bir ataya da atıf yaparlar. Bu durum, evrensel bazda Hz. Nuh ve *Nuh Tufanı* meselesini akla getirir.

Bahaeddin Ögel'in *Türk Mitolojisi I* adlı eserinde yer alan *Türeyiş Destanı/Efsanesi*'ndeki şu ibareler dikkate değerdir: *"Bir rivayete göre (Göktürklerin) ilk ataları, Hsi-Hai, yani Batı Denizi'nin kıyılarında oturuyorlardı. Lin adlı bir memleket tarafından, onların kadınları, erkekleri, (çocukları ile birlikte), büyüklü, küçüklü, hepsi birden yok edilmişlerdi. (Türklerin hepsini öldürdükleri halde), yalnızca bir çocuğa acımışlar ve onu öldürmekten vazgeçmişlerdi. Bununla beraber, onun da kol ve bacaklarını keserek, kendisini "Büyük Bataklık"ın içindeki otlar arasına atmışlardı. Bu sırada dişi bir kurt peyda olmuş ve ona her gün, et ve yiyecek getirmişti. Çocuk da bunları yemek suretiyle kendine gelmiş ve ölmemişti. (Az zaman sonra), çocukla kurt, karı-koca hayatı yaşamağa başlamışlar ve kurt da çocuktan gebe kalmıştı. [...] Kurt, burada on tane erkek çocuk doğurdu. (Göktürk Devletini kuran) A-şi-na ailesi, bu çocuklardan birinin soyundan geliyordu."* (1993: 22-23). Buradaki dişi kurt ve hayatta kalan çocuk, yok olan bir topluluğun yeniden dirilişinin sembolü olmakla birlikte ikinci bir ata olan

[3] Bu görüş, ilk olması sebebiyle önemli olmasına karşın, psikanalizin gelişmesiyle yetersiz bulunacak ve Freud fazlaca eleştirilecektir.

Nuh ile eşinin temsili de sayılabilir. Aynı zamanda el ve ayakların[4] bağlı olarak bir yere atılması ve ölmesinin beklenmesi, Sophokles'in *Kral Oidipus* miti/tragedyasını da akla getirmektedir. Bu da metni metinlerarası bir düzlemde okumamıza imkân verir. Burada anlatılmak istenen; gerek psikosoybilim gerekse mitoloji ve arketip meselelerinde olduğu gibi, insanlık tarihinde/zihninde bir döngünün var olduğu ve benzer olayların birbirini tekrar ettiğidir. Bu sebeple birçok dünya anlatısında 'farklı' hikâyelerle 'aynı' olayların anlatılması ve ortak motiflerin var olması, ortak bilindışı meselesini haklı çıkarır. Bu döngü meselesini en fazla irdeleyenlerden biri de, dinler tarihçisi Mircae Eliade'dir. Eliade, *Ebedî Dönüş Miti* adlı eserinde, belirli aralıklarla tekrarlanan bayram, ayin ve törenlerin, olaylarla birlikte kozmogoninin bir yinelemesi olduğunu söyler (2017: 68). Bu olayların altında, insan zihninin ortak bir yapıya sahip olması ve benzer olayların birbirini tekrar etmesi durumu yatar. Bu durum anlatılar için de geçerli olmakla birlikte, ortak bir anlayış ve işleyiş meselesi, soy bağlamında da karşımıza çıkar ve bizi yeniden bir döngünün içerisine sokar. Döngü meselesi, psikosoybilim için de önemli bir konu olup birçok travmanın ana kaynağını oluşturmakta ve bize bir şeyler anlatmaktadır.

Şecerelerin modern açıdan yorumlanmasında önemli bir yere sahip olan psikoloji bilimi, tarihin çok eski zamanlarında kalmış birçok olay ve olgunun aydınlatılmasında büyük rol oynamıştır. Psikoloji, insan zihnindeki hemen her meselenin, bilinçaltı öğeleriyle ve ne amaçla yapıldığıyla ilgilenir. Çalışmamızda kullandığımız psikolojik yöntemi -psikosoybilimi- kısaca şöyle açıklayabiliriz: Psikanalizmin Freud ile başlayan serüveni, alanın geliştirilmesiyle farklı isimlerin de sahneye çıkmasına sebep olmuştur. Psikosoybilimde toplumlar yerine bireylerin yaşadığı ve kaynağını bulamadığı olumlu ya da olumsuz meselelerin, aile şeceresinde aranması amaçlanır. Psikosoybilim, Anne Ancelin Schützenberger'in geliştirdiği, kendine ait teknikleri olan, klinik bir tedavi yöntemidir. *"19. yüzyılda psikosoybilimsel yaklaşımı destekleyen belli başlı çalışmalar, bu kavram daha Schützenberger tarafından ortaya atılmadan önce de mevcuttur. Bu noktada 19. yüzyılın sonlarına doğru Francis Galton'ın yaptığı çalışmalar dikkati çeker. Galton, gerçekleştirdiği çalışmalar neticesinde "üstün yetenekli bireylerin normal popülasyona göre daha fazla ihtimalle üstün yetenekli çocuğa sahip olduklarını ve bu bireylerin çoğunun birbiriyle akraba olduğuna" ulaşmış ve ulaştığı bu bilgiyi "istatistiksel analizlerle" ispatlama girişimlerinde bulunmuştur."* (Erdem, 2021). Schützenberger tarafından psikosoybilim[5] şu

[4] Oedipus/Oidipus, kelime anlamı itibariyle *swollen foot/şiş ayaklı* anlamına gelmektedir. Şiş ayaklı olmasının sebebi ise ayakları bağlanmış şekilde terk edilmesi ve bunun sonucunda ayaklarının şişip morarmasıdır. (URL-1). Ayrıca *ayak ve ayakkabı, bedenin alt kısmını temsil ettiğinden dolayı, kahramanların yaşadıkları acıları ve alaşağı edilme durumlarını simgeler. Ayrıca bu durum, hadım edilme kompleksinin sembolik bir anlatımıdır* (Sezer, 2021: 392).

[5] *Ailevi olaylar ve bunların psikosoybilim tarafından parçaları bir araya getirilerek elde edilen " psikotarihsel " bağlamı üzerine bu daha bilinçli bakış; insan ruhu ve duygularıyla, bireylerin ve ailelerin tarihiyle ve ayrıca psikoterapi ve psikanalizle ilgili kavrayışımızı dönüştürür. Bu*

şekilde tanımlanmıştır: '*Terim, psikoloji alanındaki çalışmalar bağlamında yapılagelen soybilimle ilgilidir: Bu soybilim, psiko-tarih, bağlamsal çalışma, klinik psikanaliz gözlemleri, sözlü olmayan iletişim üzerine araştırma çalışmaları; örneğin beden dili, dil sürçmesi, hareket sürçmesi, tetiklenmeler ve önceki yaşantılarımızın irade dışı biçimlerde (nefes alıp verme, tekrar hissedilen duygular, ateş yükselmesi veya tersine, "eli ayağı buz kesme" gibi belirtilerle) kendini ifade etmesi olan " bedensel kaçaklar" üzerinde durur*' (Schützenberger, 2017:1). Erdem'e göre 1960 yılında "davranış genetiği"nin bir disiplin olarak kabul görmesi, psikosoybilime yakın bir araştırma alanına sahip olmasıyla dikkati çeker. Bu disipline göre, insan tutum ve davranışlarında kalıtsal bağın tesiri inkâr edilemezdir (Erdem, 2021: 84). Bu sebeple psikosoybilimin beden çalışmaları için de ayrı bir yeri vardır. Beden folkloru (bodylore) da, ilk kez 1989 yılında Katharine Young tarafından ortaya atılan bir terim olup, bedenin folklor çalışmaları içerisindeki yerini ve nasıl çalışılması gerektiğini belirleyen bir alan olmuştur. Bu sebeple psikoloji-beden ilişkisi bağlamında psikosoybilim, ayrı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Psikosoybilim, psikotarihten de etkilenmiş, fakat psikotarih toplumu baz alırken psikosoybilim bireyler üzerinde durmuştur. Bu sebeple çalışmamızda, bu yöntemi kullanıp Şecere-i Terâkime adlı eserden yola çıkarak şecerelerin yazılış amacını tartışmayı, geçmişle gelecek arasındaki bağı kurmayı ve eserde adı geçen peygamber, kişi ve kahramanların bedenlerini, beden-psikoloji ilişkisi bağlamında yorumlamayı amaçladık.

Ebulgâzi'nin kaleme aldığı Şecere-i Terâkime (Oğuzname), Reşidüddin'in Câmiü't Tevârih'indeki Farsça Oğuzname'yi esas aldığı için İslami unsurları bünyesinde bulundurmaktadır. Uygur harfli Oğuz Kağan Destanı'nda ise durum farklıdır. Oğuz Kağan'ın doğumu yahut şeceresi, bir kutsala/göğe bağlanmış olup, Âdem soyundan gelen Oğuz yerine doğrudan gökten gelen bir Oğuz karşımıza çıkmaktadır. Oğuz Kağan'ın gerek gökten bir ışık içerisinde gelmesi, gerek çabuk büyümesi ve gerek gösterdiği kahramanlıklar, insanüstü bir durumun örneği olmakla birlikte, bu özellikler destan türüne ait unsurlardır. Bu durum, Oğuz'un başlarda hem mistik hem de doğal varlık olarak henüz kültürel bir varlığa dönüşememiş olduğunu göstermektedir. Oğuz hem göksel bir varlık hem de *doğaya* ait bir varlıktır ve bu durum, totem hayvanlarının kökenini açıklamak adına önemli bir ipucu sayılabilir. Bu durumdan biraz farklı fakat bağlantılı bir örnek olarak dünyadaki farklı halkların sözlü kültürlerindeki anlatıları da örnek gösterebiliriz. Birçok arkaik anlatıda, insan ve hayvanların birbirinden ayrılmadığını görmekteyiz. Ayrıca hayvan masalları olarak bilinen anlatılarda hayvanlar, insanlara ait karakter özellikleriyle var olmakta,

bakış açısı, aile içi tekrarları aydınlatır ve birçok dramın, zorluğun, tekrarlanan kazaların, hastalıkların üstesinden gelmeye yardımcı olur. Yas tutulmadığı zaman arkasında yarıda kesilmiş, "tamamlanmamış bir görev" bırakır ve bu da hem kişiyi hem de onun soyundan gelenleri "rahatsız edecektir" (Schützenberger, 2017:5)

akıllarını kullanmakta ve konuşmaktadırlar. Bu sebeple bu canlılar antropomorfik[6] varlıklar olarak kabul edilmektedir. Her ne kadar karışık bir mesele olsa da, *"Uygur harfli Oğuz Kağan destanında Oğuz Kağan Tanrı'nın yeryüzüne indirdiği ilk insan olma özelliği taşımaktadır. İlk insan olma özelliği, Uygur bakşılarının kaleminde daha karmaşık bir hal alırken Tanrı tarafından yaratılan ilk insan olma vasfı Uygur bakşılarınca daha karmaşık bir hale getirilen Oğuz Kağan, insanlığın akıl ve donanım vasıtasıyla uygarlaşması sürecinin anlatımında "geliştirici" bir kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır."* (Aça, 2009). Bu sebeple Oğuz, bu nüshada Hz. Âdem'in misyonunu yüklenirken Şecere-i Terâkime'de, Hz. Nuh ile özdeşleştirilmiş, kendinden önceki *kutsal atalarının* yarım kalan ya da başa saran görevlerini tamamlamak için yaratılmıştır.

Hz. Âdem'in ilk insan olarak kabul edilmesi, yaşama dair her şeyi başlatması sebebiyle önemlidir. Çünkü zaman ve mekân insanla anlamlıdır ve mekân ile zamana anlam yükleyen insandır. Bu sebeple Âdem'in yaradılış serüveni dikkate değerdir. *"Yüce Tanrı meleklere, 'topraktan insan yapıp can vererek yeryüzünde kendi yerime halife bırakacağım" deyince melekler, "Onlar yukarıdaki döşek ile aşağıdaki döşeği zabt edemezler (gökyüzünü ve yeryüzünü tutamazlar). O yüzden sana asi olurlar, yoktan yaratman daha iyidir' dediler. Yüce Tanrı 'siz benim bildiğimi bilmezsiniz. Gidin topraktan bir kişinin suretini yapın' dedi. Azrail aleyhisselam Tanrı'nın emriyle yeryüzündeki her türlü topraktan alıp Mekke-i Muazzama ile Taif'in arasındaki toprağı balçık haline getirip Âdem'in şeklini yaptılar."* (Kargı Ölmez, 1996: 233). Burada, semavi dinlerin etkisiyle birlikte, insanın doğası ve psikolojisine bazı atıflar yapılmaktadır. İnsanın yaradılışı, diğer melekler tarafından istenmemiş ve insan Tanrı'ya karşı kötülenmiştir. Bu durum âdeta istenmeyen bir bebek gibi düşünüldüğünde, her iki taraf için de bir travmaya dönüşebilir. Yine aynı şekilde Hristiyanlıktaki '*insanın günahkâr olarak doğduğu*' inancı da, bu durumun farklı ve travmatik bir örneğidir. Bu tarz anlatı ve inanışlar, zamanla insanlığın ortak bilinçaltında kendilerine yer edinmişler ve modern çağda da farklı şekillerde kendilerini göstermişlerdir. Travmalar üzerinde durmadan önce, diğer bir travma olan insanın dünyaya gelişi ve kültürlenmesi/uygarlaşması üzerinde etraflıca durmanın da faydalı olacağını düşünüyoruz. Freud'un kültürü/uygarlığı bir sapma (2011: 8) olarak açıklaması, Âdem'in dünyaya gelişi ve akabinde bir kültür oluşturmasıyla/başlatmasıyla alakalıdır. İnsanlığa ilahi bir köken arayışında olan Âdem, kültürlenme/travmanın bir sembolü olmakla birlikte, insanın kültürel bir varlık olmaya geçişinin milâdıdır.

Âdem dünyaya geldikten sonra (maddi kültür öğelerini yahut kültürlenme sürecini, dünyaya geldikten sonra görürüz), her ne kadar tarımla karnını doyurmak için uğraşmadığı söylense de, insan fizyolojisi gereği karnını doyurmak için toprağı işlemesi gereklidir. *"Tanrı'ya Yahve şeklinde hitap ettiği için modern araştırmacılar tarafından Yahvist adı verilen*

[6] İnsana ait niteliklerin başka canlılara aktarılmasıdır.

bir antropogonide medeniyetin/uygarlığın doğuşu, insanların son derece rahat, huzurlu bir durumdan düşüşüne eşlik eder biçimde tasvir edilir. Bu varoluş içinde iki insan, Âdem ile Havva, doğadan ayrışmamış yaratıklar olarak yaşarlar; dolayısıyla çıplaktırlar fakat bundan utanç duymazlar. Âdem, Tanrı tarafından bahçeye bakmak ve toprağı sürmekle görevlendirilmiş olmasına rağmen, bunu besin sağlamak amacıyla yapmaz." (McCants, 2018: 34). Bu süreç insan olma ve hayatta kalma yolundaki sembolik ve zorunlu bir başlangıçtır. İnsanın dünyaya inişi ve doğaya ait olması, insanlık için önemli bir noktadır. Çünkü bir yerde doğa da cenneti temsil etmektedir. Uygur Harfli nüshada Oğuz Kağan'a atfedilen beden hayvani, yani doğaldır. Oğuz, sonraları -gergedanı öldürdükten sonra[7]- kültürel bir varlığa dönüşecektir.

Travma meselesinden devam edecek olursak, psikosoybilimde bireylerdeki gizli travmalardan birisi bebeğin istenip istenmediğidir. Fakat Âdem vasıtasıyla insanlıktan bahseden biz, bu durumu psikosoybilim bağlamında değerlendirebiliriz. Her ne kadar Âdem bir atayı sembolize etse de yaşadığı varsayılan ve şecerenin dayandığı kişidir. Bu sebeple kolektif bellek açısından bakıldığında insan zihni, birçok engele karşı Tanrı'nın meleklerini dinlemeden insanı yarattığını düşünebilir. Bu sebepledir ki, İslam'da, *eşref-i mahlukat* yahut *yaratılanların en hayırlısı* olarak adlandırılır. Bu inanış, belki de travmanın üstünü kapatma girişimi olarak kabul edilebilir. Fakat insan, özünde istenmeyen bir varlık olduğu için bir hataya düşer ve diğer melekleri haklı çıkarır. Bu *kaçınılmaz hatanın* sonucunda insan, cennette de istenmeyerek dünyaya gönderilmiş; Tanrı katından hem fiziken hem de ruhen kopuşunu gerekleştirmiştir. Bu durum bize, insanlık tarihinin menkıbevi de olsa bir travma ile başladığını gösterir.

Şecere-i Terâkime'nin Yazılış Sebebi Üzerine

Çalışmamızda, aile bireyleriyle toplumların psiko-soyları üzerinde duruyor olsak da Şecere-i Terâkime'nin yazılış sebebini psikosoybilimle birlikte *psikotarih*[8] bağlamında da değerlendirmenin mümkün olabileceğini düşünüyoruz. Öncelikle, eserde belirtilmesi sebebiyle bu Oğuzname'nin yazılış sebebi, hem tarihsel hem de psikolojik bağlamda bir önem arz etmektedir. Bu eserin yazılışıyla, iki kesim arasındaki (Ebulgâzi ile Türkmenler arasındaki) husumet, uzun yıllardır süren bir gerilim son bulmuş ve geçmişteki travmalara bir nokta koyulmuştur. Zuhal Kargı Ölmez'in Çağataycadan aktarımını yapıp yayına hazırladığı Şecere-i Terâkime'de kitabın yazılış öyküsü şöyle anlatılmıştır: "*Bunun üstünden çok*

[7] Oğuz Kağan'ın gergedanı öldürmesi, temsili olarak kendi içindeki hayvanı yani doğal tarafını öldürmesidir. Bu durum Oidipus kompleksiyle de ilişkilendirilebilir. Freud, Oidipus kompleksini kültürlenmenin başlangıcı saydığı için, gergedan hem babanın sahneden çekişini hem de kahramanın içindeki doğal tarafın ölümünü sembolize eder. Bu durum beden folkloru bağlamında da önem arz etmektedir. Oğuz'un bir gergedanla dövüşmesi, kendini kabul ettirme/erginlenme ritüelinin bir parçası olup, Oğuz'un beden gücüne eşdeğer bir varlığın sembolüdür.

[8] Tarihteki kişi ve olayları pskolojik bakış açısı ile alıp inceleyen disiplinlerarası bir alandır.

yıllar geçti. Türkmen bilginleri, şeyhleri ve beyleri benim tarihi iyi bildiğimi işitmişler. Bir gün hepsi gelip: 'bizde Oğuzname çoktur, ama hiçbirisi iyi değildir, hepsi yanlıştır ve birisi diğerine uymaz. Her biri bir türlüdür, itibar edeceğimiz doğru bir tarih olsaydı iyi olurdu' diye tarihlerini yazmamı rica ettiklerinde onların bu ricalarını kabul ettim. Aslında bu kitabı yazmadan on yedi yıl önce Türkmenlerin tümü bize düşmandı. Bu nedenle onlara çok saldırmıştık [...] Tanrı zaferi bize verdi. İyi ve kötülerinden yirmi bin kişi kadar öldü. Onların içinde günahkârları da günahsızları da vardı [...] İşte benim bu anlattıklarımla bilmediklerini öğrenen kişinin gönlü hoş olur. 'Eğer o katliamda günah işlenmişse bunun (bu anlattıklarımın) sevabı ona galip gelecek' (Ölmez, 1996:232-233). Günümüz Türkçesine aktarılan bu metinde, psikolojik bağlamda birtakım önemli ipucu bulunmaktadır. Türkmen ileri gelenlerinin Ebulgâzi'den bir Oğuzname yazmalarını istemeleri, Türkmenlerin geçmişte yaşanan olayların neden olduğu travmaya son verme girişimleri olarak yorumlanabilir. Bu şecere yazdırma isteği, bir barış antlaşması yahut bir uzlaşma girişimi olarak nitelendirilebilir. Ebulgâzi'ye yenilmek ve bin kadar insanı kaybetmek savaşçı Türkmenler için travmaya yol açmış olmalıdır. Aklı ve gücü temsil eden Türkmen ileri gelenleri, ellerinde birçok Oğuzname olmasına karşın yeni bir Oğuzname yazdırmayı onları yenen ve öldüren Ebulgâzi'den isterler. Bize göre bu durumun altında iki sebep yatmaktadır: Birincisi ve en görünen sebep, Ebulgâzi'nin uzun yıllar Türkmenlere sığınması ve onlar arasında yaşaması nedeniyle onları iyi tanımasıdır. Ebulgâzi, Türkmen ileri gelenlerinin de ifade ettiği üzere tarih konusunda yetkin bir isimdir. Bu da ilk sebebe dahildir. Fakat burada, asıl dikkati çeken şey, Türkmen ileri gelenlerinin vaktiyle kendileriyle savaşan ve bin kadar Türkmen'i öldürten Ebulgazi'ye kendi tarihlerini yazdırmak istemiş olmalarıdır. Türkmen ileri gelenleri böyle bir teklifle hem Ebulgâzi'ye kendisini affettirmek için bir fırsat sunmuş hem de yendiği ve bin kadar mensubunu öldürdüğü Türkmenlerin Oğuz'un soyundan geldiğini, başka bir ifadeyle asil bir topluluk olduğunu bir aristokrata tasdik ettirmek istemiş olmalıdırlar. Nitekim Ebulgâzi de böyle bir eseri yazmasının vaktiyle Türkmenler karşı işlediği günahın bir kefareti olmasını umut etmiştir. Bu sebeple Şecere-i Terâkime'nin yazılışı, Ebulgâzi'den daha çok, Türkmenlerle ilgilidir ve galip gelene yazdırılan şecere üzerinden Türkmenlerin yenilgiden kaynaklanan acıları bir nebze de olsa dindirilmiş ve travmaları en aza indirilmiştir. Türkmenler, Ebulgâzi gibi vaktiyle kendilerini yenen bir aristokrat üzerinden kendilerini adeta yeniden yaratmışlardır

Şecere-i Terâkime ve Psikosoybilim

Psikosoybilim, yukarıda da ifade ettiğimiz üzere, bireylere ve onların geçmişine odaklanan klinik bir yöntemdir. Edebi metinlerde yorumuna pek rastlamadığımız bu yöntemi, şecereyle olan bağlantısı nedeniyle Şecere-i Terâkime'ye uygulamayı istedik. Psikosoybilim, yalnızca aile bireyleri arasındaki travmaların, mutlu olayların ve bazı durumların tekrarını konu edinir. Fakat bu durum, *kuşaklar arası* ve *kuşaklar aşırı* şekillerde kendisini gösterir. Örneğin anne-çocuk ya da kuzenler gibi birbirlerine yakın olan ve

birbirlerinin varlığından haberdar olanlar, *kuşaklararasılığı* oluştururken; evlatlık verilen çocuk, üvey anne gibi birbirinden haberi olmayan kişiler *kuşaklaraşırılığı* oluşturabilir; psikolojik bağlamda geninizi aldığınız kişi eski bir komşunuz bile olabilir. Bu yöntemde genellikle aile bağları -7 göbek öncesine kadar- ve şecereler kullanılmaktadır. Bu yöntemi ünlü bir şecere metni üzerine uygulamak bir hayli ilgi çekici olacaktır. Bu sebeple Şecere-i Terâkime'nin Hz. Âdem'den itibaren Oğuz Han'a kadarki bölümünü kültürel/psikolojik bağlamda kısaca yorumlayıp; Oğuz Han üzerinden psikosoybilimsel yöntemiyle incelemeye çalışacağız.

Kâfir olan babası, amcaları ve diğer akrabaları tarafından bertaraf edilmek istenmesi, Oğuz Han'ı, psikosoybilimin ifadesiyle *iyi yalanmamış ayı sendromu* ile karşı karşıya bırakmıştır diyebiliriz. Schützenberger, "iyi yalanmamış ayı sendromu"nu şu şekilde dikkat çeker: *"Anne karnına düştüğü bağlam bilindiği takdirde bir insanla ilgili pek çok şey açıklanabilir: Çocuk istenmiş miydi, istenmemiş miydi; kardeşler arasında kaçıncı sırada, vb. ya da doğum anıyla bağlantılı olarak: Doğum kolay mı geçti, zor mu geçti; bebek doğumdan hemen sonra annesinden ayrıldı mı…"* (Schützenberger, 2017:7-8). Schützenberger, yukarıda sözünü ettiğimiz durumu daha modern haliyle açıklamıştır. Fakat üzerinde durduğumuz metin psikosoybilim bağlamında ele alındığında, Âdem'in yasak meyveyi yediği için artık cennette istenmediğini, cennetten çıkarılarak/indirilerek dünyaya gönderildiğini hatırlamak gerekir. Tanrı'nın Âdem'i bin yıl ömür verip yaşatması, ölümsüzlüğe yakın bir durumla eşdeğerdir. Ayrıca dünya düzenini öğretmesi de insan soyunun varlığını dünya üzerinde nasıl ve ne şekilde devam etmesi gerektiği açısından önemlidir. Tanrı'nın günahkâr Âdem karşısındaki tutumunu, insanlığın varlığını Âdem'in şahında dünya üzerinde sürdürmeye dönük bir girişim olarak nitelendirilebilir. Bu durum, hem koruma hem yaşatma amacını taşımaktakla birlikte *Musa Peygamberi* ve onun bir sepet içerisinde nehre bırakılma hikâyesini akla getirmektedir. Musa'nın annesi onu firavunun askerlerinden koruyabilmek için nehre bırakır ve Musa firavunun kızı tarafından bulunarak büyütülür ve bir zaman sonra da Mısır'a kral olur. Benzer hikâyeler Yakındoğu Mitolojisi'nde *Akad Kralı Sargon* ve Roma Mitolojisi'nde *Romulus* ve *Remus* için de anlatılmıştır. Hikâyeler çocuklarını kurtarmak için onları akarsuya bırakan anneleri ve sonrasında ülkelere kral olan çocukların hayatlarını konu alır. Buradaki asıl mesele ise, akarsulara bırakılan çocukların yaşamak ve kaderlerini gerçekleştirmek zorunda oluşlarıdır. Tanrı da tıpkı anneler gibi, çocuklarını yaşaması için bir "akarsuya" bırakmıştır. Bu sebeple Âdem, insanlığın bin yıl boyunca başı olmuş ve ardından hükümdarlığını 912 yıl yaşayacak oğlu Şeys'e devretmiştir. Adem'in Şeys'e: '*benden sonra sen benim yerime oturup çocuklarıma baş ol*' (Ölmez, 1996:233) diyerek nasihat etmesi, hem soyunun bekçiliğini yapmasını (kutsal mirasa sahip çıkması) hem de düzeni sağlamak adınadır. Demek ki saltanat fikrinin temelinde, kutsal aile mirasına sahip çıkma fikri yatmakta ve bu durum, insan bilincinde de yer etmektedir. Şeys, Adem'in oğlu ve lakabının 'Tanrı'nın Heybeti' olması sebebiyle, Tanrı'nın

yeryüzündeki gücünü sembolize eden bir isimle anılır ve peygamber olan babasının görevini üstlenir. Biz bu durumu, Hz. Ali'nin *Allah'ın aslanı* lakabını alışında da görürüz. Tanrı'dan Şeys'e, Şeys'ten Ali'ye olan bu genetik güç aktarımı, psikosoybilimdeki adıyla *aile sadakati* ve kuşaklaraşırı bağlamda bir *yıldönümü sendromudur. "İçimizdeki bir şey bizleri, ailemizi ve onun düşünce ve yaşam biçimini " savunmaya '' , bilinçli arzularımız başka türlüsünü yapmayı istese bile ailenin davranış kalıplarını (bilinçli veya bilinçaltı aile sadakati) yeniden üretmeye iter."* (Schützenberger, 2017: 18). Şeys ölüp, oğlu Anuş onun yerine geçtiğinde, babası ve atasının şeriatını korumaya devam eder ve o da babası gibi 912 yıl yaşar. İsminin anlamının 'sadık' olmasından ötürü kendisi, kutsal mirası devam ettiren bir kişiliği temsil emiştir. Ayrıca 'sadık' lakabıyla hem aile mirasına/soyuna sahip çıkmış hem de babasının genlerine ve hafızasına sadık kalarak 912 yıl yaşamıştır. 912 yıl yaşaması önemli bir hadisedir ve psikosoybilimde *yıldönümüı sendromu* kavramına başka bir örneği oluşturur. *""Yıldönümü sendromu, aynı tarihte veya aynı yaşta ya da aynı özel periyotta gerçekleşen mutlu veya mutsuz hatta dramatik belirgin olayların tekrarlanmasına işaret eder."* (Schützenberger, 2017:25). Anuş'a gelene kadar yaşamış peygamberlerin misyonu/görevleri aile mirasını korumak olup, aldıkları adlar bile dünyaya geliş amaçlarını açıklamaktadır. Bu durum birçok şekilde yorumlanacak olup, beden folklorunun kapsamına da girmektedir. Yukarıdaki Oidipus örneğinde olduğu gibi, dünya anlatılarında birçok kahramanın kişiliğine dair ipuçları adında gizlidir. Bu sebeple burada *isim-karakter* ilişkisi karşımıza çıkmaktadır. Bu isimler yalnızca karakter tahlili amaçlı olmayıp bir kader ve misyon belirme aracıdır.

Anuş ile Nuh Peygamber arasında dört peygamber daha olmuş ve bu kişiler de halkı adaletli bir şekilde yönetip uzun yıllar yaşamışlardır. Nuh ile birlikte yeni bir düzen başlamış ve Nuh, *ikinci ata* olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Nuh ile birlikte yaşanan *Nuh Tufanı*, insanlığın kolektif hafızasında yer edinmiş önemli bir olaydır. Bu sebeple Nuh Tufanı'nın öncesi ve sonrası, soy ayrımı ve yeni dünya düzeni açısından bir dönüm noktasıdır. Samuel Henry Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi* isimli kitabında, -Hanok hariç- bu kadar uzun yaşama ve uzun yıllar hükümdarlık yapma geleneğinin kökenini, Sümer kaynaklarında arar. Büyük İskender yönetimi sırasında yaşamış olan Babilonyalı Berosus adındaki bir rahipten bahseden yazar, bu yazarın kötü bir Yunanca ile eski Babilonya'nın geleneklerini yazdığını söyler. Yazara göre Berosus, Sümer'in Larsa kentinden, birisi sekiz adı, ötekisi on adı içeren ve her ikisi de Ziusudra adıyla sona erer şekilde bulunan bu kral listelerini kullanarak gelenekleri aktarır. *"Listelerdeki Ziusudra ismi, Tufan'ın Akadca'daki versiyonundaki Utnapiştim adıyla gösterilen kahramanından başkası değildi. Hem Berosus'un yazısında hem de Larsa listelerinde, Tufan öncesi krallarının ülkeyi, yirmi bin yıldan yetmiş bin yıla kadar uzanan inanılamayacak uzunlukta sürelerle yönettikleri söylenir. Larsa listelerinden birinin sonunda yazman, "Tufan geldi. Tufan'dan sonra krallık yukarıdan aşağıya yollandı" biçiminde not düşmüştür."* (Hooke, 2002: 177). Bu sebeple

Nuh'a kadar gelen peygamber/hükümdarlar, çeşitli dünya anlatıları ve inançlarında, Tufan'dan sonra da varlıklarını farklı isim ve şekillerle devam ettirmişlerdir. Bu durum, hem kutsal kabul edilen olayların ilk şekillerini karşımıza çıkarır hem de bu tür metinleri metinlerarası düzlemde okumamıza yardımcı olur.

Tekrar Nuh Tufanı'na dönecek olursak, Nuh sadece seksen kişiyi imana getirebildiği için insanoğluna beddua eder ve bu bedduası Tanrı tarafından kabul görür. Tanrı, bir tufan kopacağını ve Nuh'a bir gemi yapmasını söyler. Tufandan sonra Nuh'un gemisindeki herkes ölür, sadece Nuh'un ailesi hayatta kalır. Sonrasında Nuh, üç oğlunu farklı bölgelere göndererek oralarda devletler kurup çoğalmalarını söyler. Oğuz Han'ın soyu da Nuh'un oğlu Yafes ve onun oğlu Türk'ten gelmektedir. Yafes, kimilerine göre bir peygamber, kimilerine göreyse değildir. Şecere-i Terâkime'de Yafes, Türk ve Tütek'ten *"Türk'e 'Yafes Oğlu' diye ad taktılar. Çok terbiyeli ve akıllı birisiydi. Babasından sonra birçok yere gitti ve birçok yeri gördü. Bir yeri beğenip orda oturdu […] Türkler arasındaki kimi adetler ondan kaldı. Türk'ün dört oğlu vardır. İlki Tütek […] Tütek akıllı, devletli ve iyi bir padişahtır. Türkler içindeki birçok adeti o ortaya çıkardı."* (Kargı Ölmez, 1996:235) diye söz edilmiştir. Burada Nuh'un bir gemi yapması önemli bir olaydır. Geminin yapımı Nuh'u aynı zamanda bir kültür kahramanı da yapar. Aynı şekilde Oğuz'un askerleri de savaş sırasında farklı teknolojik aletler yaparak[9] kültür kahramanı ünvanını almışlardır. Ayrıca Uygur Harfli nüshada Kıl-Barak akınında Oğuz'un bir sal yaptığı bilinmektedir. Bu sebeple Oğuz ile Nuh peygamber arasında -Şecere-i Terâkime baz alındığında- birçok ortak misyon bulunmaktadır.

Oğuz Kağan'ın Şeceresi ve Psikosoybilim

Şecere-i Terâkime'de Oğuz'un babası Kara Han'dır ve Oğuz, Kara Han'ın büyük hanımından olan oğludur. "*Türk halkı Yafes'ten Alınca Han zamanına kadar müslümandı. Alınca Han padişah olduktan sonra halkın sayısı ve malı çoğaldı. Bolluktan sarhoş oldular. Tanrı'yı unuttular ve bütün halk kâfir oldu. Kara Han zamanında kâfirlikte o kadar katıydılar ki, eğer (oğlan) babasının müslüman olduğunu işitse babasını öldürürdü ve baba (oğlunun) müslüman olduğunu işitse oğlunu öldürtürdü.*" (Kargı Ölmez, 1996:235) şeklindeki ibare neticesiyle, Oğuz annesini Müslüman olmadığı için emmemiş, sonrasında onu Müslüman ederek bu durumdan kimselere bahsetmemesini istemiştir. Oğuz'un annesini emmemesi aynı zamanda mitolojik bir durum olup, anne sütünü içiş insan olmayı sembolize etmektedir.[10] Buradaki insan olma -anneyi emme-durumu ise din ile

[9] *"Oğuz Han'ın askerlerinin eline o kadar çok ölü mal düştü, yüklemeye binek hayvanları az geldi. iyi ve akıllı bir kişi vardı. O düşünüp arabayı yaptı. Ondan görenlerin hepsi araba yapıp ganimetlerini yükleyip geri döndüler. Arabaya "kank" adını verdiler, Ondan önce adı da kendisi de yoktu. Yürüdüğü zaman "kank kank" diye ses çıkardığı için kank dediler. Onu yapana da Kanklı dediler'. Bütün kanklı halkı onun çocuklarıdır"* (Kargı Ölmez, 1996: 238).

[10] *'Ata kadrini bilmeyen, ana sütünü emmeyen*!' *'Yarı Müslüman yarı şaman baksıları, kötü insanları iyilerden böyle ayırıyordu. Bunun için, insanın insan olabilmesi için, annesinin hiç*

birleştirilmiştir. Bu sebeple Oğuz ile Kara Han'ın -babasının- mücadelesi, Oğuz doğar doğmaz başlamıştır. Sonrasında bir yaşında Oğuz'un adını kendi koyması ve babasının Müslüman olduğunu işitmesi, baba-oğul arasındaki düşmanlığı arttırmış ve babası Oğuz'a suikast düzenlemiştir. Metin elbette İslâm etkisinde yazılmıştır ve Oğuz bir kahraman olmasının yanında, İslâm'ı toplum arasında yayan/yeniden dirilten bir kişilik olarak da karşımıza çıkmaktadır. Oğuz bu yönüyle, insanlığın ikinci atası sayılan Nuh'a benzemektedir. Oğuz da atası Nuh gibi, kutsal olanı yeniden yaymak/diriltmek üzere dünyaya gelmiştir. Burada birer psikosoybilim terimleri olan *kutsal aile mirasını korumak* amacı ile *yıldönümü sendromu* ve *zeigarnik etkisi* görülmektedir. Ataları Müslüman olan Oğuz, hem dini yeniden canlandırmak hem de kahraman profilini doruğa ulaştırmak için gönderilmiş ideal bir tiptir.[11] Fakat İslâmiyet, Türkler arasında tam anlamıyla yayılmadığı (daha doğrusu bir dönem yayıldığı sonrasında unutulduğu) için, kendisini tekrar etmek amacıyla Oğuz Han üzerinden yeniden ortaya çıkar. Aslında bu durum, Nuh'un imana gelmeyen halka ettiği lanetle de alakalıdır. Burada edilen beddua, Nuh'un soyunda kendini tekrar göstermiştir. Aynı zamanda bu durum, yeniden gündeme gelmesi sebebiyle tamamlanmamış bir görevdir. Halkın helak olup da tekrar Tanrı'yı unutması, meselelerin tam olarak halledilemediğini gösterir ve benzer olaylar, bir kahraman/peygamber/mehdi aracılığıyla topluma yeniden hatırlatılır. *"Tamamlanmamış görevler - tutulmamış yaslar, kayıplar ve üzerinde durulmamış travmalar- uzun süre hafızada kalırlar, "sancırlar" ve genellikle kişi hayattayken kendilerini uzun süre ikide bir hatırlatırlar, hatta bazen kuşaktan kuşağa iletilirler. Yapılacak bir işi tamamlamak önemlidir çünkü organizmamız her "gestalt'i " , her başlamış ve yarım kalmış işi tamamlama eğilimindedir. Bu Zeigarnik etkisidir. Organizmamız aynı zamanda her arayışı da sonlandırma eğilimindedir."* (Schützenberger, 2017:37). Bu konu İslamiyet/din aracılığıyla anlatılarak sembolik bir gönderme olarak da düşünülebilir. Eğer konuya tarihsel ya da siyasi bağlamda bakarsak, Oğuzlar karışık bir toplum yapısına sahip olmakla birlikte, onca boyu bir bayrak altında toplamak ciddi bir meseledir. Çeşitli siyasi meseleleri çözmek ve otoriteyi sağlamak adına da bu tarz hikâyeler anlatılmış ve din bir kontrol mekanizması görevi görmüş olabilir. Kısacası dini sebeplerden ziyade sosyal bir sebebe odaklanırsak, buradaki halledilmeyen meselelerin siyasi ve sosyal olduğu gerçeğiyle de karşılaşabiliriz.

O dönemde çocuk bir yaşına gelene kadar isim vermeme geleneği olduğu için, Oğuz kendisi için düzenlenen toyda kendi adını kendi koyar ve buna tüm beyler şaşırır. Oğuz'un kendi adını koyması, kaderini de kendisinin tayin edeceği anlamına gelmekle beraber, Müslüman olmayan babanın ad koyma hakkını elinden alması anlamına da gelmektedir. Oğuz'un zaman

olmazsa ilk sütünü, 'avuz' yani, ağzını emmesi gereklidir. […] Bir insanın insan olabilmesi için, ana sütünü emmesi gerekiyordu. Bizde, 'helal süt emme' dendiği gibi." (Ögel, 2014b: 11-12).

[11] Oğuz burada İslamiyet'i tekrar diriltmek amacıyla dünyaya gelmiş peygamber özellikleri gösteren bir kişidir. Burada Hz. Muhammed ile de bir görev benzerliği bulunmaktadır.

içerisinde büyümesi ve bu tutumundan vazgeçmemesi, baba ile oğul arasındaki mücadeleyi körüklemiş ve bunun neticesinde savaştırmıştır. Babasını büyük bir bozguna uğratarak sahneden indiren Oğuz, onun tahtına oturmuş ve birçok kişiyi Müslüman etmiştir. Oğuz'un babası, Uygur harfli nüshada Ay-Kağan iken Şecere-i Terâkime'de Kara-Han'dır. Ay-Kağan ismi, Oğuz'un ikinci oğlunun ismi de olması sebebiyle önemlidir. Bilindiği üzere Uygur harfli nüsha Maniheist etkide yazılmıştır ve ay/ışık, mani dini için önemli bir sembol olmuştur. *"O zamana dek Türkler, Tanrı'ya Gök-Tanrı derken, Maniheizmin girişinden sonra Ay-Tanrı demeye başlamışlardır."* (Ögel, 2014a:147). Tabiki bu söylem çok tutmasa da, Türk Mitolojisi'nde güneşin dişi, ayın ise eril bir karakter olduğu bilinmektedir.

Metin, Oğuz'un sefer ve fetihleriyle devam ederken Oğuz'un devleti oğulları arasında bölmesi ve onlara isimler vermesi önemli ayrıntılardır. Metin boyunca gerek kültür kahramanlarına gerek diğer kişilere çeşitli isimler verilmiş ve bu isimler o boyların da isimleri haline gelmiştir (Kanglı, Kıpçak, Karluk isimleri gibi). Oğuz'un Uygur harfli nüshada *altın yay* ve *gümüş okları* saklayıp çocuklarına buldurması ve devleti onların arasında eşit (her ne kadar yöneticilik vasfı *yayı* bulanlara verilse de) sembolik bir anlatım olmakla birlikte, bir baba-oğul/oğullar arasındaki mücadelenin önüne de geçildiğinin bir göstergesidir. Şecere-i Terâkime'de bu nesneler, altın yay ve oka dönüşmüştür. Oğuz'un bu tavrı yahut oğullarıyla mücadeleye girmemesi, sıradan bir baba olmadığının, tıpkı Nuh ya da önceki peygamberler gibi bir kurucu ata olduğunun göstergesidir. Oğuz'un *altı oğlu* olması ile Nuh Peygamberin *üç oğlunun* olması önemli bir benzerliktir. Tıpkı Nuh'un oğullarının yaptığı gibi Oğuz'un oğulları da çoğalacak ve aile şeceresini ayakta tutacaklardır. Şecere-i Terâkime'deki altın ok ve yaylar, bilindiği üzere güneş ve gökle sembolize edilmektedir. Fakat bu nesneler birbirleri olmadan anlamsız ve niteliksizdir. Yayı bulup getiren Bozoklar, yani *Gün, Ay* ve *Yıldız Han* isimli kardeşler, doğrudan devlet yönetiminde söz sahibi kişilerdir ve yay göğü/göğün kirişini temsil ettiğinden, doğrudan gök ile ilişkileri olduğunu/ilahi karakterler olduklarını söylemek yerinde olacaktır. Üç-ok denilen *Gök, Dağ* ve *Deniz Han*'lar ise yeri temsil etmekte, gökten gelen emirlere elçilik/aracılık yapmaktadırlar. *"Bunun içindir ki, Ebülgazi Bahadır Han: 'Ok elçi demektir, Üç-ok boyları da, hükümdarın birer elçileri idiler' demektedir."* (Ögel, 2014a:161). Oğuz'un kendisi ölene kadar ülkeyi yöneteceği ve kendisinden sonra yerine oğlu *Gün/Kün Han*'ın geçmesini istediği şeklindeki buyruğu, kurulu bir devlet düzeninin ve sorunsuz işleyen bir sistemin olduğunun göstergesidir. Oğuz, bu zamana kadarki geçmiş problemleri çözmüş ve oğullarına işleyen bir devlet sistemi bırakmıştır. Kendisi verdiği son toyda bu buyruklarını dile getirmiş ve rivayete göre 116 yaşında Hakkın rahmetine kavuşmuştur.

Oğuz'dan sonra Gün Han'ın yerine geçişi yeni bir dönemin miladı sayılmakta birlikte Gün Han, tıpkı babası gibi davranmış ve onun çizdiği yoldan giderek yine devleti kardeş ve kardeş çocuklarına eşit bir şekilde dağıtmıştır. Babasının adamlarından olan Uygur isimli kişinin oğlu olan Irkıl

Hoca ise, Gün Han'a vezirlik yapmış ve akıl danıştığı kişi olmuştur. Buradaki Irkıl Hoca, bilge bir tip olmakla birlikte, Oğuz Kağan'ın ruhunu taşıyan ve yol gösteren bir kişiliği de sembolize etmektedir. Gün Han, Irkıl Hoca'nın verdiği akıl ile, kardeşleri ve onların oğullarına olacak şekilde devleti yirmi dört parçaya böler ve her birine bir görev atfeder. Babası gibi hareket eden ve devleti eşit biçimde paylaştıran Gün Han da, babası gibi bir baba-oğul mücadelesinin önüne geçmiştir.

Devletin eşit bir şekilde bölünmesi, her kardeş ve onların oğullarına görevler verilmesi, bu kişilerin kendi soylarını kendi isimleriyle devam ettirmeleri ve kendilerini/soylarını simgeleyen bir hayvana/kuş sahip olmaları, Oğuz Kağan'dan/onun şeceresinden kopuşlarının ve kendi yollarını çizmelerinin bir başlangıcı da sayılmaktadır. Aynı zamanda her kardeşin kendisini ve soyunu simgeleyen hayvanlar/kuşlar birer totem hayvanı olarak da yorumlanabilmektedir. Kısacası Oğuz Kağan, kendi dönemine kadarki süreçte birçok ailevi, sosyal ve kültürel meselenin halledicisi olan bir kahraman olmakla birlikte; dünyevi bağlamda kurucu ata sayılan bir şahsiyettir. Ondan sonra yerine geçen oğulları Kün Han, Kayı, Dip Bakuy ve Kozı Yovı Hanlar da tıpkı Oğuz gibi davranmış ve onun düzenini sürdürmüşlerdir. Bu hanlar ya da onların oğulları arasında da herhangi bir baba-oğul mücadelesinden bahsedilmez ve devlet sorunsuz bir şekilde varlığını sürdürür.

Şecere-i Terâkime'nin son bölümü, 'Türkmenleşip Türkmen'e katılan Halklar Hakkında' başlığını taşımaktadır. Burada biraz zoraki olarak Türkmenleşen Oğuz boylarından bahsedilerek, Türkmenlerin soyu da Oğuz Kağan'a bağlanmıştır. Bu vesileyle gerçek anlamda Türkmenlere karşı bir vefa borcu ödenmiş, kardeş katili olma durumu son bulmuş ve Türkmenlerin de travmaları bu şecere sayesinde son bulmuştur.

Sonuç

Psikoloji bilimi yirminci yüzyılda hayatımıza girmiş; insan zihninin dünü, bugünü ve geleceğini anlamaya çalışan bir yöntemdir. Zamanla bu bilim dalını zenginleştiren ve geliştiren araştırmacılar tarafından önemli bir noktaya gelmiştir. Psikoloji; simge, sembol ve olaylar üzerinden, insanın hayata yüklediği anlamı yorumlamaya çalışır. Biz de çalışmamızda, modern iki yöntem olan, psikosoybilim ile psikotarihten yararlandık. Psikotarih, Lloyd DeMause tarafından ortaya atılmış; toplumların geçmişlerini ve geçmiş düşünce sistemlerini anlamaya çalışan bir yöntem iken psikosoybilim ise Anne Ancelin Schützenberger'in geliştirdiği, kişileri baz alan, aile geçmişinden gelen travmalara ve mutlu olaylara odaklanan bir yöntemdir. Çalışmamızda bu iki yöntemi seçmemizin sebebi, yukarıda da bahsettiğimiz üzere, şecere bilgileri ve geçmişine psikolojik açıdan bakmaktır. Bizim Şecere-i Terâkime'yi seçme sebeplerimizden biri , aslında kısa bir insanlık tarihi/şeceresi anlatıyor olmasıdır. Peygamberler ve onların çocuklarının hayat misyonları ve yaşadıkları olaylar, genel olarak insan neslinin dünyaya dini/mitolojik bağlamda tutunma çabası ve döngüsünü

konu almaktadır. Özellikle yukarıda çeşitli mitolojilerden de yaptığımız alıntılar bu durumun bir örneği sayılmaktadır. Kısacası insanlık, sembolik olarak Âdem'e (tek bir ataya) bağlansa da, benzer olay ve tecrübeleri yaşamış; benzer hikâyeleri anlatmıştır.

Bu çalışmayla zengin bir şecerecilik geleneği olan Türk toplumunun şecerelerine, psikolojik bağlamda bakılmadığına dikkat çekilmiştir. Özellikle şecerename/Oğuzname deyince akla ilk gelen Ebulgâzi'nin Şecere-i Terâkime ve Şecere-i Türk isimli eserleri, sadece şecere geleneği açısından değil, Türk kültür tarihi açısından da önemli bir yere sahiptir. Özellikle Şecere-i Terâkime'de, eserin yazılış amacı ve soyun teker teker açıklanması, tarihin psikolojik biçimde yorumlanmasına olanak sağlarken; iyi ya da kötü birçok olayın tekrar gözden geçirilmesi ve kişiler arasındaki bağların bulunması açısından fazlasıyla yoruma açıktır. Bu yöntem Şecere-i Terâkime'ye (her ne kadar kurgu olsa da) uygulandığında, tarihin gerek gerçek gerek dini gerekse mitolojik bağlamda tekerrür ettiğini ve olaylar ile hikâyelerin benzerliklerinin olduğunu yeniden bize gösterir. Şecere-i Terâkime'nin belki de tek gerçek yanı, Türkmenlerle olan husumet ve Türkmenlerin şecerelerinin de Oğuz'a dayandırılma çabasıdır. Bu olay, her şecerenin yazılma sebebiyle aynı olup, gerçek bir örneği oluşturmaktadır. Metinde Oğuz Han'ın soyu Nuh Peygamber'e bağlanarak kutsallaştırılmakta, kendisi de misyon olarak onunla ortak özellikler göstermektedir. Bu sebeple geç de olsa Türkmenler de bu kutsallıktan paylarını almışlardır. Aslında uzun uzun peygamberler ve kahramanlar tarihi yazılmasının sebebi de, bu kutsallığın ne denli büyük olduğudur. Bu sebeple şecerelerin yazılma sebepleri arasında *kendini bir yere/bir soya ait ve güvende hissetme, kimlik oluşturma, şecere sayesinde mülkiyet ve hak talep etme ve bunu meşru kılma ile travmalardan kurtulma* gibi durumlar gösterilebilir. Oğuz Han bu şecerede, ilahi olan ile sıradan olanlar (kullar) arasındaki kişi olup bir geçişi simgelemektedir. Oğuz, bozulan ilahi sistemi yeniden düzeltmeye çalışan bir kahraman iken bir peygamber değildir. Bu sebeple şeceresi itibariyle dini/kutsal bir kimliği olduğu gibi, dünya hayatını bilen ve yöneten bir kahraman kimliği de bulunmaktadır. Bu sebeple bu kahramanlık vasfı, ona daha gerçek bir kişilik sunmaktadır. Bunların yanında Oğuz Han ve oğullarının kurdukları adaletli paylaşım ve dağıtımın, baba-oğul arasındaki çatışmayı sona erdirmesi ve aile dizilimindeki önemli bir travmayı yok ederek uzun yıllar sürecek kuşaklararası olumlu aktarımı tahsis etmesi meselesi de sonuçlar arasındadır.

Yukarıda psikolojik tahlilini yaptığımız Türkmenler ile Ebulgâzi arasındaki husumetin çok daha derin anlamları olduğu görülmektedir; bu durumu da yalnızca psikolojik açıdan görmek mümkündür. Sonuç olarak, şecerelerin yazılış sebepleri ve kuşaklar arası ilişkilerin yorumlanmasında, psikolojinin yeni metotlarından faydalanarak daha derinlikli çalışmaların yapılmasına katkıda bulunduğumuzu düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

Açа, M. (2009). Oğuz Kağan ve Arı-Haan destanları uygarlaşma süreci açısından nasıl okunabilir?. *Millî Folklor*, 82, 59-75.

Akcan, G. – Öztürk, E. (2020). Psikotarihsel açıdan grup dinamikleri ve psikolojisi. *Psikotarih*, (ed.: Öztürk Erdinç), 1. Baskı, 42-52, Ankara: Türkiye Klinikleri.

DeMause, L. (1998). On writing childhood history. *The Journal of Psychohistory*, 16(2), 135-171.

Eliade, M. (2017). *Ebedi dönüş miti.* (çev.: Ayşe Meral), İstanbul: Dergâh Yayınları.

Erdem, M. Y. (2021). Psikosoybilim bağlamında 'kırmızı saçlı kadın' romanı. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*,7, 82-93.

Freud, S. (2011). *Uygarlığın Huzursuzluğu*. (Çev.: Haluk Barışcan), İstanbul: Metis Yayınları.

Freud, S. (2012). *Totem ve tabu*. (çev.: Akın Kanat), İzmir: İlya Yayınevi.

Hooke, S. H.(2002). *Ortadoğu mitolojisi Mezopotamya, Mısır, Filistin, Hitit, Musevi, Hıristiyan mitosları*. (çev.: Alâeddin Şenel), Ankara: İmge Kitabevi.

İlliyev, M. (2010). *Türk tarihinde şecere geleneği: Türkmen şecereleri örneği*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Karasoy, Y. - Toker, M. (2005). *Türklerde şecere geleneği ve anonim şibanîname*. Konya: Tablet Kitabevi.

Kargı Ölmez, Z. (1996) *Ebulgazi Bahadır Han Şecere-i Terâkime.* Ankara: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.

Lavenda, R. H. - Schultz, E. A. (2019). *Kültürel antropoloji temel kavramlar*. (çev.: Dilek İşler - Onur Hayırlı). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

McCants, F. W. (2018). *Kültür mitleri tanrıları yaratmak ulusları icat etmek*. (çev.: Merve Tabur), İstanbul: İthaki Yayınları.

Ögel, B. (2014a). *Türk mitolojisi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ögel, B. (2014b). *Türk mitolojisi II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Schützenberger, A. A.(2017). *Psikosoybilim*. (çev.: Kağan Kahveci). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Sezer, Ayşe (2021). Oidipus miti ile Külkedisi masalı arasındaki benzerliklerin kültürel bir yorumu. *Sosyal Bilimler Işığında Doğa, İnsan, Toplum ve Kültür*, (ed.: Mustafa Açа-M. Ali Yolcu), 377-393, Çanakkale: Paradigma Akademi Basın Yayın ve Dağıtım.

Elektronik Kaynaklar

URL-1; Meaning, origin and history of the name Oedipus. https://www.behindthename.com/name/oedipus (Erişim: 09.09.2022).

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/*Permissions and Ethics Committee Certificate*: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / *The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.*

Çıkar Çatışması Beyanı/*Declaration of Conflicting Interests*: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.*

Yazarın Notu / *Author's Note:* Bu çalışma, "Türk Halk Anlatılarındaki Bedenlerin Anlamları Üzerine Bir İnceleme' adlı Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir./*This study was produced from the Master Thesis named "A Study on the Meanings of Bodies in Turkish Folk Narratives".*